

Л. Д. Глушенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан

ПРАКТИКУМ
з дисципліни «Економіка і бізнес»
для студентів технічних спеціальностей

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан

ПРАКТИКУМ
з дисципліни «Економіка і бізнес»
для студентів технічних спеціальностей

Практикум

Вінниця
ВНТУ
2018

УДК 658 (075.8)
Г55

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 9 від 26.04.2018 р.)

Рецензовано:

В. В. Зянько, доктор економічних наук, професор

Н. П. Карачина, доктор економічних наук, професор

В. М. Семцов, кандидат економічних наук, доцент

Глущенко, Л. Д.

Г55 Практикум з дисципліни «Економіка і бізнес» для студентів технічних спеціальностей : практикум / Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан. – Вінниця : ВНТУ, 2018. – 52 с.

Практикум з дисципліни «Економіка і бізнес» містить теоретичні та практичні засади з основних тем дисципліни, необхідні для якісного засвоєння матеріалу та виконання практичних завдань. В практикумі також наведені запитання для самоконтролю, словник основних термінів та рекомендована література.

Розраховано на студентів технічних спеціальностей закладів вищої освіти.

УДК 658 (075.8)

ЗМІСТ

1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
Тема 1 Підприємство як економічний суб'єкт господарювання.....	5
1.1 Теоретична частина.....	5
1.2 Завдання для самостійного виконання.....	7
1.3 Запитання для самоконтролю	7
Тема 2 Оцінювання, відновлення та ефективне використання основних фондів. Амортизація основних виробничих фондів	8
2.1 Теоретична частина.....	8
2.2 Завдання для самостійного виконання.....	14
2.3 Запитання для самоконтролю	15
Тема 3 Ефективне використання оборотних коштів та розрахунок виробничих запасів	16
3.1 Теоретична частина.....	16
3.2 Завдання для самостійного виконання.....	18
3.3 Запитання для самоконтролю	19
Тема 4 Розрахунок чисельності персоналу підприємства	20
4.1 Теоретична частина.....	20
4.2 Завдання для самостійного виконання.....	22
4.4 Запитання для самоконтролю:	23
Тема 5 Оплата праці	24
5.1 Теоретична частина.....	24
5.2 Завдання для самостійного виконання.....	27
5.3 Запитання для самоконтролю:	28
Тема 6 Витрати на виробництво та собівартість продукції.....	29
6.1 Теоретична частина.....	29
6.2 Завдання для самостійного виконання.....	30
6.3 Запитання для самоконтролю:	30
Тема 7 Фінансово-економічні результати та ефективність діяльності підприємства	32
7.1 Теоретична частина.....	32
7.2 Завдання для самостійного виконання.....	34
7.3 Запитання для самоконтролю	35
Тема 8 Стратегічний аналіз середовища підприємства.....	36
8.1 Теоретична частина.....	36
8.2 Завдання для самостійного виконання.....	39
8.3 Запитання для самоконтролю:	39
Тема 9 Розробка бізнес-плану підприємства.....	40
9.1 Теоретична частина.....	40
9.2 Завдання для самостійного виконання.....	42
9.3 Запитання для самоконтролю	43
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	44
ЛІТЕРАТУРА.....	50

1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

В процесі вивчення дисципліни «Економіка і бізнес» важливе місце займають практичні заняття, метою яких є вивчення основних теоретичних знань та практичних навичок організації, ведення та розвитку бізнесу (підприємництва) як системи економічних, організаційних та правових відносин. Практичні заняття розроблено відповідно до тем робочої навчальної програми дисципліни. Кожне практичне містить базові теоретичні аспекти теми та основні формули для розв'язання задач, які дають можливість виконати самостійні завдання.

Під час вивчення дисципліни студент повинен засвоїти питання, що стосуються організаційно-правових засад ведення бізнесу (підприємництва) в Україні; видів і форм підприємництва; підходів до аналізу зовнішнього та внутрішнього бізнес-середовищ; ресурсного потенціалу підприємництва; сучасних аспектів менеджменту та маркетингу в бізнесі; процесів створення та розвитку власного бізнесу.

У результаті виконання практичних завдань студент повинен:

- засвоїти економічно-правові основи функціонування підприємства в системі ринкових відносин, основні напрями та види його діяльності; види підприємств, що функціонують в Україні;
- розвинути практичні навички з розрахунку вартості основних фондів, амортизаційних відрахувань та показників використання основних фондів підприємства;
- визначати нормативи оборотних засобів у виробничих запасах, у незавершеному виробництві, у запасах готової продукції та показників ефективності використання оборотних засобів підприємства;
- визначати чисельність робітників для виконання виробничого завдання;
- розраховувати заробітну плату працівників за різними формами та системами оплати праці;
- вміти розраховувати собівартість одиниці продукції;
- розраховувати прибуток та рентабельність продукції підприємства;
- розвинути практичні навички з технології проведення SWOT-аналізу та розробки стратегії розвитку підприємства;
- розвинути практичні навички студентів з подання інформації стосовно бізнес-плану підприємства у вигляді презентації за допомогою Microsoft PowerPoint.

Типові завдання використовуються при діагностиці знань студентів під час вивчення дисципліни «Економіка і бізнес».

Тема 1 Підприємство як економічний суб'єкт господарювання

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання з основних засад функціонування підприємства як самостійного суб'єкта господарювання.

1.1 Теоретична частина

Стаття 62 Господарського кодексу України визначає, що підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським Кодексом України та іншими законами.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Установчими документами підприємства є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) підприємства.

Статут підприємства – це офіційно зареєстрований документ, який визначає форму власності підприємства, сферу його діяльності, спосіб управління та контролю, порядок утворення майна підприємства й розподілу прибутку, порядок реорганізації підприємства та інші положення, які регламентують діяльність юридичної особи.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Підприємство самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розпис.

Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва.

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу.

На всіх підприємствах, які використовують найману працю, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим ним органом потрібно укласти колективний договір, яким регулюються виробничі, трудові та соціальні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства. Вимоги до змісту і порядок укладення колективних договорів визначаються законодавством про колективні договори.

Трудовий колектив підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди) або інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством. Повноваження трудового колективу щодо його участі в управлінні підприємством встановлюються статутом або іншими установчими документами відповідно до вимог Господарського Кодексу, законодавства про окремі види підприємств, закону про трудові колективи.

Головні напрямки діяльності підприємства:

- вивчення ринку товарів або ситуаційний аналіз (комплексне дослідження ринку, рівня конкурентоспроможності і ціни на продукцію, інших вимог покупців товару, методів формування попиту і каналів товарообігу, зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства);

- інноваційна діяльність (охоплює науково-технічні розробки, технологічну і конструкторську підготовку виробництва, впровадження технічних, організаційних та інших нововведень, формування інвестиційної політики на найближчі роки, визначення обсягу необхідних інвестицій тощо);

- виробнича діяльність (обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури і асортименту відповідно до потреб ринку; формування маркетингових програм для окремих ринків і кожного виду продукції, їх оптимізація відносно виробничих можливостей підприємства; збалансування виробничої потужності і програми випуску продукції на поточний і кожний наступний рік прогнозного періоду; забезпечення виробництва необхідними матеріально-технічними ресурсами; розробка і дотримання узгоджених у часі графіків випуску продукції);

- комерційна діяльність (реклама, організація збуту продукції, розвиток системи товарних бірж, стимулювання покупців);

- післяпродажний сервіс (гарантійне обслуговування, пуско-налагоджувальні роботи, забезпечення запчастинами тощо).

До інтегрованих напрямків діяльності відносяться:

– економічна діяльність (стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, система оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва, зовнішньоекономічна та фінансова діяльність тощо);

– соціальна діяльність.

Таким чином, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений і зареєстрований у встановленому законом порядку для здійснення господарської діяльності з метою задоволення суспільних потреб у товарі (продукції, роботах, послугах) і одержання прибутку, який діє на підставі статуту, користується правами і виконує обов'язки щодо своєї діяльності, є юридичною особою, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в банках.

1.2 Завдання для самостійного виконання

1. Правові основи функціонування підприємства.
2. Особливості визначення головних напрямків діяльності підприємств різних форм власності та сфер діяльності.
3. Мета створення та особливості функціонування об'єднань підприємств.
4. Активізація підприємницької діяльності в Україні.
5. Тенденції та проблеми розвитку малого бізнесу в Україні.
6. Державне регулювання діяльності підприємств.

1.3 Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні економічні, організаційні та юридичні ознаки підприємства.
2. Дайте характеристику установчих документів підприємства.
3. Якими законодавчими актами регулюється господарська діяльність підприємств?
4. Дайте характеристику видів підприємств.
5. На якій підставі створюються об'єднання підприємств?
6. Що являє собою зовнішнє середовище підприємства?
7. Які фактори зовнішнього середовища впливають на функціонування підприємства?
8. Визначте фактори прямого та непрямого впливу на діяльність підприємства.
9. Що собою являє державне регулювання діяльності підприємства?

Тема 2 Оцінювання, відновлення та ефективне використання основних фондів. Амортизація основних виробничих фондів

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання суті, класифікації та особливостей функціонування основних фондів підприємства, а також розвинути практичні навички з розрахунку вартості основних фондів, амортизаційних відрахувань та показників використання основних фондів підприємства.

2.1 Теоретична частина

Основні фонди – це сукупність створених суспільною працею матеріально-речових цінностей, які цілком і в незмінній формі діють протягом тривалого часу (більше одного року) і поступово втрачають свою вартість в міру спрацювання, переносять її частинами на вартість виготовленої продукції.

Як встановлено у пп. 14.1.138 п. 14.1 ст. 14 Розділу I Податкового кодексу, основними засобами визнаються матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються підприємством для використання у господарській діяльності, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Одиницею обліку основних фондів є об'єкт основних фондів.

Будь-який об'єкт, який відноситься до основних фондів, має декілька вартісних оцінок, зокрема: первісну, відновну, залишкову, справедливую, ліквідаційну. Це обумовлено терміном функціонування основних фондів, зміною їх відтворення в окремі періоди часу.

Первісна вартість – це вартість основних фондів в момент їх придбання і взяття на баланс або введення в експлуатацію:

$$B_n = B_{np} + B_{\partial} + B_m + B_{зд} + B_{ін} \quad (2.1)$$

або

$$B_n = B_{сн} + B_{обл} + B_з + B_{ін}, \quad (2.2)$$

де B_{np} – витрати на придбання об'єкта основних фондів, грн;

B_{∂} – витрати на доставку об'єкта основних фондів, грн;

B_m – витрати на монтаж об'єкта основних фондів, грн;

$B_{зд}$ – витрати на запуск у дію об'єкта основних фондів, грн;

$B_{сн}$ – витрати на спорудження об'єкта, грн;

$B_{обл}$ – витрати на обладнання, що встановлюється на спорудженому об'єкті, грн;

$B_{ін}$ – інші супутні витрати, пов'язані з придбанням або спорудженням об'єкта основних фондів, грн.

Відновна вартість основних фондів – це вартість їхнього відтворення у поточних умовах з урахуванням сучасного рівня цін, норм і розцінок.

$$B_г = \frac{B_n}{\left(1 + \frac{\Delta\Pi_{np}}{100}\right)^t}, \quad (2.3)$$

де B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів, грн;

Π_{np} – річний приріст продуктивності праці в країні, %;

t – кількість років, що пройшли від року створення діючого об'єкта основних фондів.

Відновна вартість основних фондів з урахуванням їх зносу:

$$B_г^{zn} = B_г - (t \cdot AB), \quad (2.4)$$

де AB – щорічна сума амортизаційних відрахувань.

Залишкова вартість об'єкта основних фондів характеризує ту частину вартості основних фондів, яка ще не перенесена на виготовлену продукцію, або різницю між вартістю, за якою об'єкт основних фондів був взятий на баланс підприємства (первісною або відновною) та сумою зносу, накопиченого за весь термін експлуатації об'єкта.

$$B_з = B_n - C_{zn}, \quad (2.5)$$

де $B_з$ – залишкова вартість об'єкта основних фондів;

B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів;

C_{zn} – сума накопиченого зносу об'єкта основних фондів за весь термін його експлуатації.

Залишкова вартість за чинним бухгалтерським обліком називається також *балансовою вартістю* основних фондів.

Ліквідаційна вартість – це сума, яку підприємство сподівається отримати від реалізації і ліквідації об'єкта основних фондів після закінчення терміну його експлуатації за вирахуванням сподіваних витрат, пов'язаних з його реалізацією або ліквідацією.

Різниця між первісною вартістю основних фондів та ліквідаційною вартістю об'єкта основних фондів становить *вартість об'єкта основних фондів, що амортизується*.

При наявності інформації про термін придбання і вибуття основних фондів, середньорічна вартість основних фондів визначається за формулою:

$$\bar{B} = B_{ноч} + \frac{\Pi \cdot r_1}{12} + \frac{B \cdot r_2}{12}, \quad (2.6)$$

де $B_{ноч}$ – вартість основних фондів на початок періоду;

Π , B – вартість відповідно введених та виведених основних фондів протягом періоду;

r_1, r_2 – кількість повних місяців відповідно з моменту введення і вибуття основних фондів до кінця періоду.

В процесі функціонування основні фонди поступово зношуються, втрачаючи при цьому свої споживчі властивості. Для відтворення фізично спрацьованих основних фондів та заміни технічно застарілих засобів праці необхідні кошти, які поступово накопичуються через амортизаційні відрахування (амортизація).

Амортизація – це поступове перенесення вартості основних фондів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення.

Нарахування амортизації проводиться протягом усього терміну їх експлуатації. Здійснюється це у вигляді амортизаційних відрахувань, які переносяться на собівартість виготовленої продукції. Амортизаційні відрахування обчислюють за певними нормами протягом строку корисного використання об'єкта при визнанні цього об'єкта активом (зарахування його на баланс).

Підприємство самостійно визначає термін корисного використання (експлуатації) об'єкта основних фондів, виходячи із технічних, технологічних, економічних, екологічних та інших чинників.

Норма амортизації – це річні відсотки відшкодування вартості зношеної частини основних фондів.

Норми амортизації обчислюються за такою формулою:

$$H_a = \frac{B_n - B_l}{B_n \cdot T_{кв}} \cdot 100, \quad (2.7)$$

де B_n, B_l – відповідно первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

$T_{кв}$ – строк корисного використання, роки.

Нарахування амортизації припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття основних фондів з експлуатації.

Класифікаційний перелік груп основних засобів та інших необоротних активів у Податковому кодексі (табл. 2.1) майже повністю дублює відповідні положення П(С)БО 7 «Основні засоби».

Підпунктом 145.1.5 п. 145.1 ст. 145 Розділу III Податкового кодексу встановлено, що амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких методів:

- 1) прямолінійного;
- 2) зменшення залишкової вартості;
- 3) прискореного зменшення залишкової вартості (причому цей метод застосовується лише при нарахуванні амортизації до об'єктів основних засобів, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби));
- 4) кумулятивного;
- 5) виробничого.

Таблиця 2.1 – Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів і мінімально допустимих строків їх амортизації

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 1 – земельні ділянки	-
група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 – будівлі,	20
споруди,	15
передавальні пристрої	10
група 4 – машини та обладнання	5
З них	
електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (включно і стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 6000 гривень	2
група 5 – транспортні засоби	5
група 6 – інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 – тварини	6
група 8 – багаторічні насадження	10
група 9 – інші основні засоби	12
група 10 – бібліотечні фонди	-
група 11 – малоцінні необоротні матеріальні активи	-
група 12 – тимчасові (нетитульні) споруди	5
група 13 – природні ресурси	-
група 14 – інвентарна тара	6
група 15 – предмети прокату	5
група 16 – довгострокові біологічні активи	7

Всі ці методи передбачені П(С)БО 7 «Основні засоби». Податковим кодексом передбачено особливості щодо можливості застосування того чи іншого методу амортизації для окремих груп основних засобів та інших необоротних активів. А відповідно до ст. 145 Розділу III Податкового кодексу на основні засоби груп 1 та 13 амортизація взагалі не нараховується.

Амортизація основних засобів, як встановлено у ст. 145 Податкового кодексу, проводиться до досягнення залишкової вартості об'єктом його ліквідаційної вартості.

Метод прямолінійної (рівномірної) амортизації передбачає, що протягом усього строку корисного використання об'єкта основних фондів його вартість, що амортизується, рівномірно списується (розподіляється) на поточні витрати підприємства та відноситься на собівартість виготовленої продукції, виконаних робіт та послуг, що надаються. Щорічна сума амортизаційних відрахувань (АВ) визначається за формулою:

$$AB = \frac{B_n - B_l}{T_{к.в.}}, \quad (2.8)$$

де B_n – початкова вартість основних фондів, грн;

B_l – ліквідаційна вартість основних фондів, грн;

$T_{к.в.}$ – строк корисного використання основних фондів, роки.

Виробничий метод нарахування амортизації базується на припущенні, що об'єкт основних фондів амортизується тільки під час його експлуатації. При цьому тимчасові строки його бездіяльності ніяк не впливають на процес нарахування амортизації, а річна сума амортизаційних відрахувань визначається за формулою:

$$AB = Q_{ф} \cdot H_{в.а}, \quad (2.9)$$

де $Q_{ф}$ – фактичний річний обсяг продукції (робіт, послуг), нат.од.;

$H_{в.а}$ – виробнича ставка (норма) амортизації, грн/од.

Виробнича ставка (норма) амортизації визначає, яка частка вартості об'єкта основних фондів, що амортизується, припадає на одиницю продукції, виходячи із запланованого обсягу її випуску за весь термін його корисного використання. Вона обчислюється за формулою:

$$H_{в.а} = \frac{B_n - B_l}{Q_{пл.}}, \quad (2.10)$$

де $Q_{пл.}$ – загальний розрахунковий (або запланований) обсяг виробництва за весь термін використання об'єкта основних фондів, нат. од.

Метод зменшеної залишкової вартості. Річна сума амортизаційних відрахувань за цього методу обчислюється за формулою:

$$AB = B_з \cdot H_a, \quad (2.11)$$

$$H_a = \left(1 - \sqrt[T_{кв.}]{\frac{B_l}{B_n}} \right), \quad (2.12)$$

де $B_з$ – залишкова вартість основних фондів, грн;

H_a – річна норма амортизації;

$T_{кв.}$ – кількість років корисного використання об'єкта основних фондів.

Метод подвійного зменшеного залишку. При нарахуванні амортизації за допомогою цього методу ліквідаційна вартість основних фондів не враховується. Сума річних амортизаційних відрахувань визначається за формулою

$$AB = 2 \cdot H_a \cdot B_з / 100, \quad (2.13)$$

$$H_a = \frac{100}{T_{к.в.}}, \quad (2.14)$$

де H_a – норма амортизаційних відрахувань, %;

$T_{к.в.}$ – строк корисного використання, роки.

Кумулятивний метод амортизації ще називають методом списання вартості за сумою кількості років. Річна сума амортизації обчислюється за формулою

$$AB = k \cdot (B_n - B_{л}), \quad (2.15)$$

де k – кумулятивний коефіцієнт, який обчислюється так:

$$k = \frac{\text{кількість років, що залишилися до кінця строку служби об'єкта}}{\text{сума років строку служби об'єкта}}. \quad (2.16)$$

Показниками динаміки (руху) основних фондів є коефіцієнт оновлення і коефіцієнт вибуття, які розраховуються на основі балансу основних фондів.

Коефіцієнт оновлення основних фондів визначається за формулою

$$K_{он} = \frac{\Pi}{B_{кін}} \cdot 100. \quad (2.17)$$

Коефіцієнт вибуття основних фондів визначається за формулою

$$K_{в} = \frac{B}{B_{поч}} \cdot 100, \quad (2.18)$$

де $B_{кін}$, $B_{поч}$ – вартість основних фондів відповідно на кінець і на початок періоду;

Π , B – вартість відповідно введених і виведених з експлуатації основних фондів.

Для оцінення ефективності використання основних фондів застосовуються показники фондоддачі, фондоємності та фондоозброєності.

Фондоддача визначається за формулою:

$$\Phi B = \frac{Q}{\bar{B}}, \quad (2.19)$$

де Q – обсяг виготовленої продукції;

$\bar{B}$ – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів.

Фондоємність розраховується за формулою:

$$\Phi C = \frac{\bar{B}}{Q}, \quad (2.20)$$

Фондоозброєність визначається як відношення вартості основних виробничих фондів до чисельності промислово-виробничого персоналу (працівників основної діяльності):

$$\Phi O = \frac{\bar{B}}{Ч_{пвп}}, \quad (2.21)$$

де $\bar{B}$ – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів;

$\bar{C}_{\text{пвп}}$ – середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу (або робітників).

2.2 Завдання для самостійного виконання

Завдання 2.1

На основі даних таблиці 2.2 необхідно:

1. Розрахувати балансову (залишкову) вартість основних засобів;
2. Визначити амортизаційні відрахування кожного об'єкта основних засобів в поточному році;
3. Визначити середньорічну вартість основних фондів, розрахувати коефіцієнти оновлення та вибуття основних фондів;
4. Визначити показники використання основних фондів в поточному році.

Таблиця 2.2 – Початкова вартість основних фондів, тис. грн

Найменування	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Об'єкти основних засобів															
1. Будівлі	600	500	399	400	650	620	630	560	530	542	580	852	652	635	698
2. Споруди	42,1	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
3. Передавальні пристрої	29,7	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
4. Машини і устаткування	950	964	954	963	962	958	987	958	942	936	946	981	971	982	949
5. Транспортні засоби	60,3	60,2	63,2	67,1	69,2	66,6	65,3	64,2	70,1	69	63	65	67	63	62
6. Інструмент	82,2	90	92	93	91	96	95	94	98	78	100	152	96	55	69
7. Виробничий інвентар	15,7	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	19,5	20	21	22
8. Господарський інвентар	12,4	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	19,5	18,6	17,4	16,2
Коефіцієнт зносу	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45
Вартість придбаних в розрахунковому році: (тис. грн / місяць)															
- машин і устаткування	301/03	300/03	305/04	306/05	307/06	308/07	309/08	302/09	303/02	302/06	298/03	299/04	280/07	299/10	321/02
- транспортних засобів	12,8/09	13/10	14/11	15/02	16/05	17/03	18/11	19/05	20/08	10/09	11/07	11,5/08	12,5/06	13,5/09	14,5/04
Вартість вибувщих в розрахунковому році: (тис. грн./ місяць)															
- інструменту	14,7/05	14,1/05	14,2/06	14,3/08	14,0/06	14,5/10	14,8/09	14,9/08	14,7/06	15/05	15,1/04	15,2/03	15,4/02	15,6/11	15,7/07
- виробничого інвентарю	3/10	5/10	3/03	4/06	5/07	8/09	9/11	5/06	9/08	10/06	6/06	7/08	4/10	6/11	7/09
Річний обсяг виробленої продукції, тис. грн	200	1300	1400	1500	1600	1700	1750	1650	1850	1250	1350	1420	1550	1269	1458
Середньооблікова чисельність персоналу, чол.	50	350	369	400	456	478	489	456	452	463	412	489	465	435	420

Завдання 2.2

Є дані по підприємству (табл. 2.3).

Необхідно визначити:

1. Вартість основних фондів за різними видами їх оцінення.
2. Показники технічного стану основних фондів.

Таблиця 2.3 – Початкові дані

Найменування	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Ціна придбання основних фондів, тис. грн	10	12	15	18	20	11	13	14	17	16	19	10	12	15	20
2. Транспортні витрати, тис. грн	1,2	1,5	1,3	1,1	1,3	1,2	1,4	1,5	1,2	1,3	1,4	1,6	1,1	1,5	1,1
3. Вартість монтажних робіт, тис. грн	0,8	0,5	1,1	0,6	0,7	1,1	0,8	0,9	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1	1,1
4. Виведені з експлуатації протягом року, тис. грн	2	4	6	3	2	5	4	6	7	8	9	5	3	6	8
5. Місяць виведення	1	3	2	5	4	6	7	9	8	10	11	2	4	6	9
6. Введено в експлуатацію основних фондів протягом року, тис. грн	7	8	9	7	8	10	6	9	5	11	14	15	16	12	10
7. Місяць введення	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	11	8	6	7	5
8. Вартість металобрухту від ліквідації основних фондів, тис. грн	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,1	0,8	0,3	0,2	0,5	0,6	0,7	0,4	1
9. Вартість робіт з демонтажу, тис. грн	0,5	0,6	0,3	0,5	0,6	0,3	0,4	0,5	0,4	0,2	0,1	0,3	0,6	0,7	0,8

2.3 Запитання для самоконтролю

1. Дайте означення суті основних фондів та їх призначення на підприємстві.
2. Назвіть ознаки, за якими класифікують основні фонди підприємства.
3. Які види оцінення основних фондів існують?
4. Які види зносу основних фондів Ви знаєте?
5. Розкрийте суть амортизації основних фондів підприємства.
6. Які методи амортизації основних фондів підприємства існують?
7. Охарактеризуйте порядок групування основних фондів з метою нарахування амортизації відповідно до діючого законодавства.
8. Назвіть види відтворення основних фондів. Наведіть приклади простого та розширеного відтворення.
9. Охарактеризуйте види ремонтів основних фондів підприємства.
10. Назвіть показники, що характеризують ступінь зносу та інтенсивність відновлення основних фондів підприємства.
11. Завдяки яким показникам визначають ефективність використання основних фондів?

Тема 3 Ефективне використання оборотних коштів та розрахунок виробничих запасів

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку нормативів оборотних засобів у виробничих запасах, у незавершеному виробництві, у запасах готової продукції та показників ефективності використання оборотних засобів підприємства.

3.1 Теоретична частина

Оборотні засоби – це частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

У матеріально-предметному вираженні оборотні засоби є грошовими коштами, авансованими у запаси, частина з яких є предметами праці – речами, на які спрямовується людська праця, тобто все, що обробляється, перетворюється під впливом праці (сировина, матеріали) на продукти праці (вироби).

У грошовому виразі оборотні засоби є коштами: в касі, на розрахунковому рахунку підприємства в банку, в розрахунках підприємства з постачальниками, покупцями продукції, працівниками, за претензіями, кредитами банків тощо.

Нормовані оборотні засоби – це оборотні засоби, на які встановлено нормативи.

До нормованих оборотних засобів відносяться виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів та запаси готової продукції.

Ненормовані оборотні засоби – це оборотні засоби, на які нормативи не встановлюються. До них відносяться грошові засоби і засоби в розрахунках.

Нормування оборотних засобів обумовлено потребою визначення мінімального розміру оборотних засобів, необхідного для забезпечення безперервного і ритмічного функціонування підприємства.

Розглянемо особливості визначення нормативів оборотних засобів для окремих елементів нормованих оборотних засобів.

Норматив оборотних засобів у виробничих запасах визначається за формулою:

$$H_{вз} = P_0 \cdot H_3, \quad (3.1)$$

де P_0 – середньоденна потреба підприємства в певному виді матеріальних ресурсів;

H_3 – норма запасу певного виду матеріальних ресурсів, дні.

Норма запасу матеріальних ресурсів (H_3) – це: транспортний, технологічний, підготовчий, поточний та страховий запаси.

Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві ($H_{н.в.}$) створюється для забезпечення безперервного і ритмічного випуску продукції і залежить від обсягу виробництва, тривалості виробничого циклу і рівня наростання витрат у незавершеному виробництві.

Величина нормативу оборотних засобів у незавершеному виробництві визначається за формулою:

$$H_{н.в.} = Q_d \cdot T_{в.ц.} \cdot K_{н.в.}, \quad (3.2)$$

де Q_d – середньоденний обсяг випуску продукції, розрахований за виробничою собівартістю;

$T_{в.ц.}$ – тривалість виробничого циклу;

$K_{н.в.}$ – коефіцієнт наростання витрат на виробництво продукції.

Коефіцієнт наростання витрат характеризує ступінь готовності виробів і визначається за умови рівномірного нарощування витрат за формулою:

$$K_{нв} = \frac{M + 0,5(C_1 - M)}{C_1} \quad \text{або} \quad K_{нв} = \frac{C_0 + 0,5C_1}{C_0 + C_1}, \quad (3.3)$$

де M – сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу;

C_1 – собівартість одиниці виробу;

C_0 – одноразові витрати на початку циклу виготовлення продукції.

Середньоденний обсяг випуску продукції (Q_d) розраховується за формулою:

$$Q_d = \frac{Q}{D}, \quad (3.4)$$

де Q – обсяг виготовленої продукції, оцінений за виробничою собівартістю;

D – кількість днів в періоді.

Норматив оборотних засобів у запасах готової продукції на складі підприємства, що призначена для продажу ($H_{зн}$), визначається як добуток одноденного випуску продукції за виробничою собівартістю (Q_d) на норму запасу готової продукції на складі в днях (H_3)

$$H_{зн} = Q_d \cdot H_3. \quad (3.5)$$

Сукупний норматив оборотних засобів підприємства (H_c) дорівнює сумі нормативів всіх елементів нормованих оборотних засобів:

$$H_c = H_{вз} + H_{нв} + H_{мп} + H_{зн}, \quad (3.6)$$

де $H_{вз}$ – норматив оборотних засобів у виробничих запасах;

$H_{нв}$ – норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві;

$H_{мп}$ – норматив оборотних засобів у витратах майбутнього періоду;

$H_{зн}$ – норматив оборотних засобів у запасах готової продукції.

Для оцінювання ефективності використання оборотних засобів застосовується низка показників.

Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів, швидкість обороту) визначається за формулою:

$$K_{об} = \frac{P}{\overline{OЗ}}, \quad (3.7)$$

де P – виручка від реалізації;

$\overline{OЗ}$ – середній залишок (сукупний норматив) оборотних засобів.

Коефіцієнт завантаження – величина обернена коефіцієнту оборотності.

$$K_з = \frac{\overline{OЗ}}{P}, \quad (3.8)$$

Тривалість одного обороту, в днях, обчислюється за формулою:

$$O = \frac{T}{K_{об}} = \frac{T}{P / \overline{OЗ}} = \frac{T \cdot \overline{OЗ}}{P}, \quad (3.9)$$

де T – кількість днів в періоді (вважається, що для місяця $T = 30$, кварталу $T = 90$, року $T = 360$);

P – виручка від реалізації.

Вивільнення (додаткове залучення) оборотних засобів розраховується за такими формулами:

$$\Delta \overline{OЗ} = (O_2 - O_1) \cdot \frac{P_2}{T} \quad (3.10)$$

або

$$\Delta \overline{OЗ} = \overline{OЗ}_2 - \frac{P_2}{K_{об1}}, \quad (3.11)$$

де O_2, O_1 – тривалість одного обороту відповідно у звітному і попередньому періодах (або за планом);

P_2 – обсяг реалізації за звітний період;

$K_{об1}$ – коефіцієнт оборотності у попередньому періоді.

3.2 Завдання для самостійного виконання

Завдання 3.1

На основі даних таблиці 3.1 необхідно:

1. Розрахувати норматив оборотних засобів у виробничих запасах, незавершеному виробництві та запасах готової продукції в поточному і наступному періодах.

2. Визначити сукупний норматив оборотних засобів підприємства в поточному і наступному періодах.

3. Розрахувати показники ефективності використання оборотних засобів (коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалість одного обороту оборотних засобів) в поточному і наступному періодах.

4. Визначити величину економії (або перевитрати) оборотних засобів внаслідок зміни тривалості одного обороту оборотних засобів.

Таблиця 3.1 – Початкові дані

Показники	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Витрати на виробництво продукції у поточному періоді, тис. грн	735	725	700	780	800	720	650	820	740	790	810	760	750	740	715
- у тому числі матеріальні витрати	64	150	160	165	170	175	156	146	160	173	159	168	174	183	175
2. Обсяг товарної продукції у поточному періоді, тис. грн	913	950	945	923	915	934	890	870	896	879	900	920	867	901	894
3. Реалізовано продукції у поточному періоді, тис. грн	883	823	845	834	853	865	879	877	890	882	894	847	867	842	869
4. Середня тривалість виробничого циклу, дні	22	22	23	22	23	22	23	22	23	22	23	22	23	21	20
5. Норми запасу оборотних засобів під запаси, дні															
- сировина	10	20	30	22	25	26	15	13	14	18	19	21	24	18	21
- готової продукції	2	10	3	8	9	4	6	7	10	2	5	6	8	5	4
6. Витрати на виробництво продукції в наступному періоді, тис. грн	598	580	570	590	580	578	600	563	576	584	586	610	700	580	840
- у тому числі матеріальні витрати	151	140	150	159	160	170	160	166	170	172	160	154	168	157	153
7. Запланований обсяг продукції на наступний період, тис. грн:															
- товарної	603	610	652	589	590	614	620	612	600	588	597	613	640	674	523
- реалізованої	563	560	550	562	546	549	557	570	572	560	567	570	554	582	495

3.3 Запитання для самоконтролю

1. Дайте означення поняття «оборотні засоби» підприємства.
2. Розкрийте суть оборотних засобів та визначте основні риси, які відрізняють їх від основних засобів підприємства.
3. Які елементи входять до складу оборотних засобів підприємства?
4. За якими класифікаційними ознаками поділяються оборотні засоби підприємства?
5. За допомогою яких показників оцінюється ефективність використання оборотних засобів підприємства?
6. Які методи нормування оборотних засобів існують?
7. Нормування оборотних засобів у виробничих запасах.
8. Нормування оборотних засобів у незавершеному виробництві.
9. Нормування оборотних засобів у витратах майбутніх періодів.
10. Нормування оборотних засобів у залишках готової продукції.

Тема 4 Розрахунок чисельності персоналу підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути навички із розрахунку чисельності робітників, які працюють відрядно або погодинно, необхідних для виконання конкретного технологічного процесу.

4.1 Теоретична частина

На рівні суб'єкта господарської діяльності трудові ресурси визначаються як персонал (кадри) підприємства.

Персонал (кадри) підприємства – це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку і забезпечують господарську діяльність.

На підприємстві виділяють три категорії працівників:

- постійні, які працюють на цьому підприємстві більше одного року на основі контракту чи на безтерміновій основі;
- тимчасові – приймаються на роботу терміном на 2—4 місяці;
- сезонні – приймаються на роботу для виконання сезонних робіт терміном до 6 місяців.

Згідно з **характером функцій**, що виконуються, персонал підприємства поділяється на такі категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники, охорона та учні.

Робітників можна поділити на *основних* – тих, що безпосередньо беруть участь у процесі створення продукції, та *допоміжних* – тих, які виконують функції обслуговування основного виробництва.

Визначення загальної чисельності персоналу залежить від специфіки підприємства, особливостей його функціонування, належності до певної галузі економіки.

Чисельність працівників промислово-виробничого персоналу планується в розрізі таких категорій: робітники (основні й допоміжні); спеціалісти; службовці; працівники охорони; учні.

Чисельність основних робітників визначається за трьома методами:

- за трудомісткістю виробничої програми;
- за нормами виробітку;
- за нормами обслуговування.

За трудомісткістю виробничої програми чисельність робітників визначається за такою формулою:

$$Ч_{op} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{pc} \cdot K_{вн}}, \quad (4.1)$$

де N_i – річна виробнича програма випуску i -го виробу в натуральному вираженні;

t_i – планова трудомісткість одиниці продукції i -го виду, нормо-год.;

$\Phi_{рч}$ – ефективний фонд робочого часу одного робітника, год.;
 $K_{вн}$ – коефіцієнт виконання норм;
 n – кількість найменування виробів.

Розрізняють такі фонди робочого часу:

– календарний фонд робочого часу – це кількість календарних днів у плановому періоді;

– номінальний фонд робочого часу – це кількість днів у плановому періоді, крім вихідних і святкових днів. Обчислюється шляхом віднімання кількості вихідних і святкових днів від календарного фонду;

– ефективний (корисний) фонд робочого часу – це різниця між номінальним фондом робочого часу та кількістю планових невходів робітника; визначається за формулою:

$$\Phi_{рч} = \Phi_n \cdot \left(1 - \frac{t_u + t_e}{100}\right) = (D_k - D_e) \cdot T_{зм}, \quad (4.2)$$

де Φ_n – номінальний фонд часу роботи одного робітника за плановий період (год);

$$\Phi_n = (D_k - D_e) \cdot T_{зм}, \quad (4.3)$$

D_k – кількість календарних днів в плановому періоді;

D_e – кількість вихідних та святкових днів в плановому періоді;

$T_{зм}$ – тривалість зміни, год;

t_u – величина цілодобових втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на цій роботі, %;

t_e – величина внутрішньозмінних втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на цій роботі, %.

За нормами виробітку чисельність робітників визначається за такою формулою:

$$Ч_{ор} = \frac{Q_p}{M_e \cdot \Phi_{рч} \cdot K_{вн}}, \quad (4.4)$$

де Q_p – обсяг випуску продукції в натуральних одиницях;

M_e – годинна норма виробітку на 1 робітника в таких самих одиницях виміру.

За нормами обслуговування чисельність працівників визначається за такою формулою:

$$Ч_{ор} = \frac{C \cdot p \cdot K_{oc}}{H_o}, \quad (4.5)$$

де C – кількість одиниць обладнання, яке обслуговується;

p – кількість змін;

K_{oc} – коефіцієнт облікового складу (відношення явочної чисельності до облікової);

H_o – норма обслуговування, тобто кількість одиниць обладнання, що обслуговує один робітник.

Чисельність допоміжних робітників на нормованих роботах визначається аналогічно, а на ненормованих роботах їх визначають або за кількістю робочих місць або за нормативами чисельності (явочна чисельність робітників за зміну):

$$Ч_{op} = C_o \cdot p \cdot K_{oc}, \quad (4.6)$$

де C_o – кількість робочих місць допоміжних робітників.

4.2 Завдання для самостійного виконання

Завдання 4.1

На основі даних таблиці 4.1 необхідно:

1. Розрахувати чисельність основних робітників за трудомісткістю виробничої програми.
2. Розрахувати чисельність основних робітників за нормами виробітку.
3. Розрахувати чисельність основних робітників за нормами обслуговування.
4. Розрахувати чисельність допоміжних робітників.

Таблиця 4.1 – Початкові дані

Показники	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Виробнича програма, тис. шт.	99	100	89	75	89	100	90	95	87	79	83	95	94	96	98
2. Трудомісткість виготовлення 1 виробу, год/шт.	10	8	7	9	6	5	4	3	5	6	4	2	3	5	6
3. Кількість вихідних і святкових днів за рік	114	112	113	111	110	111	110	112	113	114	112	113	111	114	110
4. Тривалість зміни, год	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
5. Внутрішньо-змінні втрати робочого часу, %	5	4	3	2	1,5	2	4	3	5	2,5	3	4	2	5	1,5
6. Коефіцієнт виконання норм	1,1	1,01	1,02	1,03	1,04	1,05	1,06	1,07	1,08	1,09	1,1	1,04	1,02	1,03	1,05
7. Обсяг випуску продукції, т	15	20	30	45	50	60	70	80	90	100	85	75	65	55	40
8. Годинна норма виробітку на 1 робітника, кг	10	5	6	8	2	3	4	7	9	8	2	5	10	6	3
9. Кількість одиниць обладнання, яке обслуговується	10	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	5

4.4 Запитання для самоконтролю:

1. Розкрийте суть понять «трудовий колектив», «кадри», «персонал».
2. Наведіть склад та структуру виробничого персоналу.
3. За якими ознаками класифікують персонал підприємства?
4. Як співвідносяться поняття «спеціальність» та «професія»?
5. Дайте визначення поняття «продуктивність праці» та розкрийте його економічний зміст.
6. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.
7. Як продуктивність праці впливає на ефективність господарської діяльності підприємства?
8. Наведіть порядок визначення чисельності окремих категорій працівників.
9. Які коефіцієнти розраховують для оцінення складу персоналу?
10. Дайте характеристику показників, що визначають рух персоналу, наведіть порядок їх розрахунку.

Тема 5 Оплата праці

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку заробітної плати працівників за різними формами та системами оплати праці.

5.1 Теоретична частина

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Законом України «Про оплату праці» встановлена державна соціальна гарантія у вигляді мінімальної заробітної плати, яка є обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності. Мінімальна заробітна плата являє собою гранично допустиму величину оплати праці, нижче якої не можна платити працівникові за виконану ним норму робочого часу. *Мінімальна заробітна плата* – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну або погодинну норму праці (обсяг робіт). Розмір мінімальної заробітної плати затверджується Законом України «Про Державний бюджет України» на кожен календарний рік.

Основою організації оплати праці на підприємстві є тарифна система.

Тарифна система – сукупність нормативів, за допомогою яких регулюється рівень заробітної плати працівників по галузях і регіонах, а також залежно від видів виробництва, кваліфікаційних ознак, характеру та умов праці різних категорій працівників.

Тарифна система складається з таких елементів: тарифної сітки, тарифних ставок, надбавок і доплат до тарифних ставок, схем посадових окладів і тарифно-кваліфікаційних довідників.

Тарифна ставка – норма, яка визначає розмір оплати праці робітника за одиницю часу (годину, день, місяць). Вона встановлюється урядом для кожної галузі окремо, як правило, для робітників, працю яких за складністю відносять до першого розряду.

Тарифні ставки наступних розрядів обчислюються множенням тарифної ставки першого розряду на відповідний тарифний коефіцієнт:

$$TC_i = TC_1 \cdot k_i, \quad (5.1)$$

де TC_i , TC_1 – погодинна тарифна ставка i -го та першого тарифних розрядів, відповідно, грн/год;

k_i – тарифний коефіцієнт i -го розряду.

Розмір заробітку працівника найнижчої кваліфікації (першого розряду) за відпрацьовану місячну норму часу не може бути нижчим за встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати. Мінімальна погодинна ставка некваліфікованого робітника визначається так:

$$TC_1 = \frac{ЗП_{\min}}{\Phi_{рч}}, \quad (5.2)$$

де $ЗП_{\min}$ – встановлена законодавством мінімальна заробітна плата, грн;

$\Phi_{рч}$ – фонд робочого часу за місяць, год.

Основними формами заробітної плати є погодинна і відрядна. На окремих підприємствах застосовуються й інші форми заробітної плати, але основною формою вважається погодинна, оскільки на її основі створюються всі інші форми, зокрема відрядна.

За *погодинної форми* заробітної плати мірою праці виступає відпрацьований час, а заробіток працівникові нараховується згідно з його тарифною ставкою чи посадовим окладом за фактично відпрацьований час.

За *відрядної форми* заробітної плати мірою праці є вироблена працівником продукція (або виконаний обсяг робіт). А розмір заробітку прямо пропорційно залежить від її кількості та якості, виходячи з установленної відрядної розцінки.

Системи заробітної плати характеризують взаємозв'язок елементів заробітної плати: тарифної частини, доплат, надбавок, премій.

Системи погодинної форми оплати праці

1. *Проста погодинна ($ЗП_{nz}$)*. Заробіток залежить від тарифної ставки, що відповідає присвоєному працівникові тарифному розряду, та відпрацьованого ним робочого часу:

$$ЗП_{nz} = TC_{zi} \cdot T_{\phi}, \quad (5.3)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн / год;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год.

2. *Погодинно-преміальна ($ЗП_{nnp}$)*. Згідно з цією системою працівник понад оплату, відповідно до відпрацьованого часу і тарифних ставок, отримує премію за досягнення певних кількісних і якісних показників.

$$ЗП_{nnp} = TC_{zi} \cdot T_{\phi} \cdot \left(1 + \frac{П_{дон}}{100}\right), \quad (5.4)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн / год;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год;

$П_{дон}$ – процент преміальних доплат до простої погодинної оплати, %.

3. *Оплата праці за місячними посадовими окладами* застосовується для працівників, робота яких має стабільний характер, і для керівників та спеціалістів. Оплата праці за місячними посадовими окладами може бути простою (заробіток дорівнює встановленому окладу) та преміальною (крім окладу, заробіток містить премію).

Системи відрядної форми оплати праці

1. За *прямої індивідуальної* системи оплати праці заробіток працівника ($ЗП_{првідр}$) нараховується відповідно до кількості виробленої продукції і постійних відрядних розцінок за одиницю цієї продукції:

$$ЗП_{првідр} = \sum_{j=1}^m P_j \cdot N_{фj}, \quad (5.5)$$

де $N_{фj}$ – фактична кількість виробів j -го найменування, виготовлених за відповідний період (шт./год; шт./зміну; шт./міс.);

m – кількість найменувань виробів;

P_j – відрядна розцінка за виготовлення одного виробу j -го найменування, грн/шт.

Розцінка за одиницю продукції може визначатися двома способами:

– як відношення годинної тарифної ставки до норми виробітку за цей самий час:

$$P = \frac{ТС}{H_{вир}}, \quad (5.6)$$

де $ТС$ – погодинна тарифна ставка робітника відповідного розряду, грн/год;

$H_{вир}$ – норма виробітку за годину, шт.

– множенням годинної тарифної ставки на норму часу на виготовлення одиниці продукції:

$$P = ТС \cdot t_{ум}, \quad (5.7)$$

де $t_{ум}$ – норма часу на виготовлення одного виробу (розраховується нормувальником), год/шт.

2. За *непрямої відрядної* системи заробіток працівника ($ЗП_{нев}$) залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що ним обслуговуються.

$$ЗП_{нев} = \sum_{i=1}^n N_{фi} \cdot P_{н.в.i}, \quad (5.8)$$

де $N_{фi}$ – фактично виготовлена кількість продукції i -им основним робітником за місяць, одиниць/місяць;

$P_{н.в.i}$ – непряма відрядна розцінка при обслуговуванні i -го основного робітника, грн/шт., яку визначають за формулою:

$$P_{н.в.i} = \frac{ТС_{\delta}}{n \cdot N_{нli}}, \quad (5.9)$$

де $ТС_{\delta}$ – денна тарифна ставка допоміжного робітника, грн/день;

n – кількість основних робітників, які обслуговуються допоміжними робітниками,

$N_{нli}$ – запланований обсяг випуску продукції i -тим основним робітником, одиниць/день.

3. За *відрядно-преміальної* системи заробіток працівника ($ЗП_{впр}$) містить відрядний заробіток і премію за досягнення встановлених індивідуальних або колективних (кількісних або якісних) показників:

$$ЗП_{впр} = ЗП_{прв} + П, \quad (5.10)$$

де $П$ – сума преміальних доплат, яка обчислюється за формулою:

$$П = ЗП_{прв} \cdot \frac{П_{в.пл} + П_{п.пл} + \Delta N_{пл}}{100}, \quad (5.11)$$

де $П_{в.пл}$ – відсоток преміальних доплат за виконання плану;

$П_{п.пл}$ – відсоток преміальних доплат за перевиконання плану;

$\Delta N_{пл}$ – відсоток перевиконання плану, який виконують так:

$$\Delta N = \frac{N_{\phi} - N_{пл}}{N_{пл}} \cdot 100\%, \quad (5.12)$$

де N_{ϕ} , $N_{пл}$ – відповідно, фактичний і плановий обсяг випуску продукції за місяць, одиниць/місяць.

4. За *відрядно-прогресивної* системи ($ЗП_{впрог}$) виробіток, виконаний у межах установленної норми, оплачується за звичайними розцінками, а робота, виконана понад норму – за прогресивно зростаючими розцінками. Причому розцінки прогресивно зростають залежно від ступеня виконання норм. Процент росту розцінки визначається зі шкали (розроблена на підприємстві) і залежить від відсотка перевиконання вихідної бази.

Величина заробітку робітника розраховується за формулою:

$$ЗП_{впрог} = N_{вб} \cdot P_{зв} + (N_{\phi} - N_{вб}) \cdot P_{підв}, \quad (5.13)$$

де $N_{вб}$ – установлена норма виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;

N_{ϕ} – фактичний обсяг виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;

$P_{зв}$ – звичайна розцінка за виготовлення продукції, грн/шт.;

$P_{підв}$ – підвищена розцінка за виготовлення одиниці продукції, грн/шт., яка визначається за формулою:

$$P_{підв} = P_{зв} \cdot \left(1 + \frac{\Delta P}{100}\right), \quad (5.14)$$

де ΔP – процент зростання відрядної розцінки, %.

5.2 Завдання для самостійного виконання

На основі даних таблиці 5.1 необхідно розрахувати заробітну плату робітника IV розряду при використанні різних систем оплати праці:

- 1) простої погодинної системи оплати праці;
- 2) погодинно-преміальної системи оплати праці;
- 3) прямої індивідуальної системи оплати праці;
- 4) відрядно-преміальної системи оплати праці;
- 5) відрядно-прогресивної системи оплати праці.

Таблиця 5.1 – Початкові дані

Найменування	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Погодинна тарифна ставка, грн/год	40	42	41	43	39	40	38	44	42	41	44	40	43	39	42
2. Норма часу на виготовлення виробу, год	0,5	0,7	1,0	1,1	0,4	0,8	0,6	0,9	1,3	1,2	0,7	0,8	0,4	1,0	0,5
3. Плановий обсяг випуску продукції, шт./міс.	320	350	165	150	440	220	300	190	140	145	245	200	400	180	360
4. Фактичний обсяг випуску продукції, шт./міс.	365	280	185	165	460	232	320	200	148	156	265	210	435	188	380
5. Тривалість робочого дня, год	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Кількість робочих днів в місяці	20	21	22	21	22	23	21	20	22	22	21	20	22	23	21
7. Розмір преміальних доплат за виконання плану, %	10	11	12	10	12	10	10	11	12	11	10	12	11	10	12
8. Розмір преміальних доплат за кожен процент перевиконання плану, %	1,1	0,8	0,5	0,7	1,0	1,5	1,2	1,1	0,6	0,8	0,9	0,7	1,2	1,0	0,8
9. Процент зростання відрядної розцінки, %	25	10	50	25	15	20	25	10	25	50	20	35	40	50	25

5.3 Запитання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття «мінімальна заробітна плата».
2. Дайте характеристику понять «тарифна система», «тарифна сітка», «система посадових окладів».
3. Чим відрізняються реальна та номінальна заробітна плата?
4. Розкрийте зміст основної заробітної плати і дайте характеристику її складових.
5. Дайте означення додаткової заробітної плати й елементів, що входять до її складу.
6. Як компенсаційні та інші заохочувальні виплати входять до заробітної плати?
7. Що лежить в основі організації оплати праці на підприємстві?
8. Охарактеризуйте основні складові тарифної системи оплати праці.
9. Які форми та системи організації заробітної плати застосовуються на підприємстві?
10. Розкрийте суть відрядної форми оплати праці й особливості її використання.
11. Які системи оплати праці містить відрядна форма?
12. Що собою являє погодинна оплата праці?
13. Які системи оплати праці містить погодинна форма?
14. Що собою являє безтарифна система оплати праці?

Тема 6 Витрати на виробництво та собівартість продукції

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку собівартості одиниці продукції.

6.1 Теоретична частина

Вартісною оцінкою витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) є собівартість продукції.

Собівартість продукції – це сума грошових витрат підприємства на виробництво і збут одиниці продукції, виконання робіт та надання послуг.

За обсягом витрат, що входять до собівартості продукції, остання поділяється на виробничу, яка містить витрати, що пов'язані тільки з виробництвом продукції, і повну (загальну), що складається із витрат на виробництво і позавиробничих витрат (витрат за період).

Калькуляція собівартості є визначенням витрат за статтями собівартості.

Об'єктом калькулювання є продукція чи послуги, чия собівартість обчислюється.

Калькуляційною одиницею є одиниця кількісного вимірювання продукції (штуки, тонни, метри тощо).

Згідно з П(С)БО 16 «Витрати», підприємство самостійно встановлює перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості.

Єдина для всіх галузей номенклатура калькуляційних статей витрат відсутня, що зумовлено особливостями різних галузей (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Обчислення собівартості одиниці продукції

Найменування статей калькуляції	Методика розрахунку
1. Сировина і матеріали	
2. Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	
3. Паливо і енергія на технологічні цілі	
4. Зворотні відходи	віднімаються
5. Основна заробітна плата	
6. Додаткова заробітна плата	п.5·відсоток ДЗ
7. Єдиний соціальний внесок	(п.5+п.6)·ставка ЄСВ
8. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання (ВУЕО)	п.5·відсоток ВУЕО
9. Загальновиробничі витрати	п.5· відсоток ЗВ
10. Інші виробничі витрати	п.5· відсоток ІВВ
11. Виробнича собівартість	(п.1+ п.2+ п.3) - п.4+ п.5+ п.6+ п.7+ п.8+ п.9+ п.10
12. Адміністративні витрати	п.11· відсоток АВ
13. Витрати на збут	п.11· відсоток ВЗ
14. Повна собівартість одиниці продукції	п.11+ п.12+ п.13

Сума статей 1–10 – це виробнича собівартість.

Сума статей 11–13 – це повна собівартість.

До наведеної номенклатури статей підприємства можуть додавати специфічні статті або якісь статті не використовувати.

Усі наведені вище витрати розподіляються на відповідні об'єкти витрат згідно з діючими нормами витрачання матеріалів, затрат праці тощо.

6.2 Завдання для самостійного виконання

На базі даних, що наведені в таблиці 6.1:

- а) визначити структуру витрат підприємства;
- б) виділити статті прямі та непрямі, умовно-постійні, змінні витрати, прості та комплексні;
- в) визначити обсяг умовно-постійних та умовно-змінних витрат, маючи на увазі, що загальновиробничі витрати відносяться до умовно-постійних, в інших комплексних статтях вони займають 70%;
- г) визначити виробничу та повну собівартість.

Таблиця 6.1 – Вихідні дані для розрахунків

Статті	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Сировина та матеріали, грн	100	120	130	90	85	76	89	76	105	115	95	110	125	94	86
2. Покупні комплектуючі, напівфабрикати, грн	200	240	250	160	140	150	170	160	200	220	180	220	230	150	160
3. Паливо, енергія, грн	20	15	10	11	13	14	16	17	21	15	14	16	13	10	19
4. Зворотні відходи, грн	50	32	22	41	35	25	36	21	34	48	37	29	51	44	50
5. Основна заробітна плата за відрядними розцінками, грн	50	55	45	42	38	40	56	58	47	48	49	39	35	39	46
6. Додаткова заробітна плати, %	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12
7. Єдиний соціальний внесок, %	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
8. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання, %	50	100	59	65	72	77	85	95	99	53	63	74	82	90	60
9. Загальновиробничі витрати, %	80	150	90	100	110	120	130	140	150	145	135	125	115	95	85
10. Адміністративні витрати, %	3	7	2	3	5	4	6	7	5	3	6	2	4	7	6
11. Витрати на збут, %	2	5	3	5	4	2	3	4	5	2	3	4	5	2	4

6.3 Запитання для самоконтролю:

1. Розкрийте економічну суть собівартості продукції як економічної категорії та показника, який характеризує ефективність роботи підприємства.
2. Визначте, які витрати входять до собівартості продукції.
3. За якими ознаками класифікують витрати, які входять до собівартості продукції?
4. У чому полягає різниця між економічними та бухгалтерськими витратами?
5. Охарактеризуйте основні принципи класифікації собівартості продукції.
6. За якими принципами класифікують витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції?
7. Наведіть класифікацію витрат, що формують собівартість продукції, за економічними елементами.
8. Наведіть класифікацію витрат, що формують собівартість продукції, за статтями калькуляції.
9. Розкрийте особливості та відмінні риси постійних та змінних витрат.
10. Наведіть алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.
11. Охарактеризуйте методи визначення собівартості продукції.
12. Як здійснюється калькуляція собівартості продукції?
13. Розкрийте особливості розрахунку собівартості продукції за окремими статтями.
14. Обґрунтуйте основні шляхи зниження собівартості продукції на підприємстві.

Тема 7 Фінансово-економічні результати та ефективність діяльності підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку прибутку та рентабельності продукції підприємства.

7.1 Теоретична частина

Фінансовий результат – це приріст (чи зменшення) вартості власного капіталу підприємства, що утворюється в процесі його підприємницької діяльності за звітний період. Основним фінансовим результатом діяльності підприємства є прибуток, збільшення якого означає примноження фінансових ресурсів та зростання фінансових результатів. Збиток підприємства означає втрату фінансових ресурсів підприємств, якщо збитки носять регулярний характер, то врешті-решт будуть витрачені всі фінансові ресурси і підприємство збанкрутує. Отже, фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток або збиток.

Визначення фінансового результату від операційної діяльності підприємства передбачає такі кроки: обчислення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); розрахунок валового прибутку; визначення прибутку (збитків) від операційної діяльності.

Для визначення *валового прибутку (збитків) підприємства* необхідно від чистого доходу відняти собівартість реалізованої продукції, що формується з операційних витрат, безпосередньо пов'язаних з виробництвом цієї продукції.

Різниця між валовим прибутком (збитком) і адміністративними витратами, витратами на збут та іншими витратами становить *фінансовий результат від операційної діяльності підприємства*. Він коригується на суму доходів (збільшується) і витрат (зменшується), пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю підприємства. Отримуємо *фінансовий результат (прибуток або збитки) від звичайної діяльності* підприємства, що підлягає оподаткуванню.

Якщо підприємство отримало прибуток, то він підлягає оподаткуванню. Ставка податку на прибуток визначається відповідно до Податкового кодексу України. Різниця між отриманим підприємством прибутком і податком на прибуток становить *чистий прибуток підприємства* або *фінансовий результат його діяльності*.

Чистий прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства наприкінці року, використовується лише за трьома напрямками: збільшення власного капіталу, виплати акціонерам дивідендів і виплати засновникам підприємства.

Співвідношення прибутку із затратами являє собою рентабельність.

Рентабельність можна визначати як відношення певного прибутку до показника, рентабельність якого розраховується.

До показників рентабельності продукції відносять:

– рентабельність виготовленої (реалізованої) продукції::

$$R_{Q(P)} = \frac{\Pi}{Q(P)} \cdot 100, \quad (7.1)$$

де Π – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;

$Q(P)$ – обсяг виробництва (реалізації) продукції;

– рентабельність окремих видів продукції:

$$R_q = \frac{p - z}{p} \cdot 100, \quad (7.2)$$

де p – ціна за одиницю продукції ;

z – собівартість одиниці продукції;

– в ціноутворенні рентабельність окремих видів продукції обчислюється за формулою:

$$R_q = \frac{p - z}{z} \cdot 100, \quad (7.3)$$

– рентабельність витрат

$$R_v = \frac{\Pi}{B} \cdot 100, \quad (7.4)$$

де Π – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;

B – витрати (собівартість) на виготовлену (реалізовану) продукцію;

– рентабельність виробництва:

$$R_{вир} = \frac{\Pi_{зд}}{O\Phi + OЗ} \cdot 100, \quad (7.5)$$

де $\Pi_{зд}$ – прибуток від звичайної діяльності;

$O\Phi$ – середньорічна вартість основних фондів;

$OЗ$ – середньорічні залишки нормованих оборотних засобів.

Рентабельність продажу можна визначити за формулою:

$$R_{np} = \frac{ЧП}{BP} \cdot 100, \quad (7.6)$$

де $ЧП$ – чистий прибуток підприємства, тис. грн;

BP – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.

Рентабельність активів можна визначити за формулою:

$$R_{ак} = \frac{ЧП}{A} \cdot 100, \quad (7.7)$$

де A – середньорічна вартість активів балансу, тис. грн.

Рентабельність власного капіталу можна визначити за формулою:

$$R_{BK} = \frac{ЧП}{BK} \cdot 100, \quad (7.8)$$

де BK – середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.

7.2 Завдання для самостійного виконання

Визначити фінансовий результат діяльності підприємства за звітний період та показники рентабельності на основі даних табл. 7.2.

Таблиця 7.2 – Початкові дані

Найменування	Номер варіанта														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Обсяг продукції, тис. т	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	10	11	12	13	14
2. Ціна реалізації 1 т продукції	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	48	47	46	45	46
3. Виробнича собівартість відвантаженої продукції, тис. грн	230	240	250	260	210	220	250	240	230	210	250	260	280	250	240
4. Дохід від здачі в оренду приміщення, тис. грн	3,2	3,3	3,1	3,2	3,6	3,5	3,2	3,8	3,4	3,2	3,6	3,8	3,7	3,2	3,1
5. Адміністративні витрати, тис. грн	8	9	5	7	6	7	8	5	6	7	5	6	8	9	7
6. Витрати на збут, тис. грн	6	5	8	6	7	5	8	7	5	6	5	6	8	7	5
7. Витрати, пов'язані зі створенням резерву для покриття сумнівних боргів, тис. грн	2,0	1,6	2,3	2,4	2,5	2,0	2,1	2,5	2,4	2,2	2,1	2,3	2,0	2,6	2,4
8. Відсотки за користування банківською позикою, тис. грн	1,0	1,2	1,1	1,3	1,2	1,5	1,4	1,1	1,6	1,2	1,3	1,1	1,0	1,1	1,2
9. Дивіденди за придбаними цінними паперами, тис. грн	2,2	2,3	2,1	2,0	2,5	2,4	2,1	2,0	2,3	2,1	2,0	2,1	2,2	2,1	2,3
10. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500
11. Середньорічні залишки нормованих оборотних засобів, тис. грн	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
12. Середньорічна вартість активів балансу, тис. грн	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750	750
13. Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400

7.3 Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте економічну суть доходу підприємства.
2. Охарактеризуйте джерела утворення доходу підприємства.
3. Визначте суть прибутку підприємства та його види.
4. Чи аналогічні поняття «ефективність», «прибутковість», «дохідність»?
5. Визначте основні шляхи підвищення прибутковості підприємства.
6. Розкрийте економічний зміст та види рентабельності підприємства.
7. Охарактеризуйте шляхи підвищення рентабельності на підприємстві.
8. Визначте та охарактеризуйте чинники підвищення ефективності виробництва.

Тема 8 Стратегічний аналіз середовища підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з технології проведення SWOT-аналізу та розробки стратегії розвитку підприємства.

8.1 Теоретична частина

Правильно і вчасно прийняті стратегічні рішення відіграють сьогодні ключову роль в успішній діяльності організації. Саме вони роблять вирішальний вплив на конкурентоспроможність продукції і підприємства в цілому.

Аналіз середовища – це дуже важливий для вироблення стратегії організації і складний процес, що потребує уважного відстежування процесів, що відбуваються в середовищі, оцінення і встановлення зв'язку між чинниками, сильними і слабкими сторонами організації, а також можливостями і загрозами, які знаходяться в зовнішньому середовищі.

SWOT-аналіз (strength, weaknesses, opportunities and threats) – дає змогу виявити ті сильні і слабкі сторони, які потребують найбільшої уваги і зусиль з боку підприємства. Перед початком SWOT-аналізу комплексно зосереджуються на ймовірних загрозах і можливостях, що постають перед виробником. Після цього слід з'ясувати, які загрози є найбільш імовірними і які ризики вони здатні спричинити. Саме вони потребують найбільшої уваги і концентрації зусиль з метою їх усунення.

SWOT-аналіз проводиться з метою дослідження підприємства як господарюючої системи у певному ринковому середовищі і дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок. SWOT-аналіз дає змогу формувати загальний перелік стратегій підприємства з урахуванням їхніх особливостей – адаптації до середовища або формування впливу на нього. Широке застосування та розвиток SWOT-аналізу пояснюються тим, що стратегічне управління пов'язане з великими обсягами інформації, яку потрібно збирати, обробляти, аналізувати, використовувати, а відтак виникає потреба пошуку, розробки та застосування методів організації такої роботи.

Завдання SWOT-аналізу: виявлення маркетингових можливостей, які відповідають ресурсам фірми; визначення маркетингових загроз і розробка заходів щодо знешкодження їхнього впливу; виявлення сильних сторін фірми й зіставлення їх з ринковими можливостями; визначення слабкостей фірми та розроблення стратегічних напрямів їх подолання; виявлення конкурентних переваг фірми та формування її стратегічних пріоритетів.

Методика SWOT-аналізу ґрунтується на підході, який дає змогу вивчати зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства разом. За

допомогою цієї методики можна встановити взаємозв'язки між силою та слабкістю, які властиві підприємству, і зовнішніми загрозами й можливостями. Спершу виявляють сильні і слабкі сторони, а також загрози та можливості, після цього встановлюють взаємозв'язки між ними, що може бути використано для розробки стратегії підприємства.

Методика проведення SWOT-аналізу передбачає здійснення декількох етапів:

I. Визначення власних сильних і слабких сторін підприємства (табл. 8.1). Перший етап дозволяє визначити, які сильні сторони і недоліки підприємства. Для цього необхідно: скласти перелік параметрів, за якими оцінюватиметься підприємство; за кожним параметром визначити, що є сильною стороною підприємства, а що – слабкою; зі всього переліку вибрати найбільш важливі сильні і слабкі сторони підприємства.

Таблиця 8.1 – Загальні характеристики сильних і слабких сторін підприємства, що використовуються в SWOT-аналізі

Потенційні внутрішні переваги	Потенційні внутрішні недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - конкурентні переваги (унікальність); - сильна позиція у специфічних ринкових сегментах, добре знаний лідер; - жорсткий конкурент на ринку; - стратегія наступу чи інша важлива стратегія; - сприяння зростанню чисельності цільових груп споживачів чи їхній лояльності; - вища за середню обізнаність про стан ринку; - можливості захисту від конкурентів; - диференціація виробів, обґрунтована диверсифікація; - достатні фінансові ресурси; - вищі за середні технологічні та інноваційні навички; творчий менеджмент; - добре вивчений ринок, потреби покупців; - вища за середню рентабельність і прибутковість та маркетингові навички 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність реальних конкурентних переваг; - постійні атаки з боку ключових конкурентів; - нижчі за середні темпи зростання; - брак фінансових ресурсів, недостатній прибуток; - втрата репутації у споживачів; - «пасти задніх» у розвитку продукції, вузька спеціалізація; - недоліки в стратегічній діяльності; - брак дій для пом'якшення конкурентного тиску; - виробництво з високими витратами, старіння потужностей; - відсутність реальних особливих навичок у галузі менеджменту, брак талантів; - «новачок» у бізнесі, чия репутацію ще не доведено; - відсутність міцної позиції, щоб боротися із загрозами

II. Визначення ринкових можливостей і погроз (табл. 8.2). Це своєрідна «розвідка місцевості» – оцінення ринку. Цей етап дозволяє оцінити ситуацію поза вашим підприємством і зрозуміти, які у вас є можливості, а також, яких погроз потрібно побоюватися.

III. Зіставлення сильних і слабких сторін підприємства з можливостями і погрозами ринку.

Таблиця 8.2 – Загальні зовнішні можливості та загрози для підприємства, що використовуються в SWOT-аналізі

Можливості	Загрози
Вдосконалення технології виробництва	Зростання податків і мит
Стійкий попит на продукцію	Зниження рівня цін
Зниження податків і мит	Зростання темпів інфляції
Зниження цін на сировину і матеріали	Посилення законодавства
Відсутність зарубіжних конкурентів	Зниження рівня життя населення
Не повністю задоволений попит на продукцію	Зміна купівельних переваг
Державна підтримка малих підприємств	Поява товарів-субститутів
Поліпшення рівня життя населення	Скачки курсів валют
Вдосконалення менеджменту	Несприятлива економічна ситуація в державі
Розорення і відхід фірм-виробників	Посилення конкуренції
Підвищення рівня цін	Поява нових виробників
Вільний вхід на ринок	Поява принципово нового товару
Впровадження в нові сегменти ринку	Збої в постачаннях продукції
Невдала поведінка конкурентів	Погіршення політичної обстановки

Для зіставлення можливостей підприємства умовам ринку і узагальнення результатів SWOT-аналізу застосовується матриця SWOT, яка має такий вигляд (рис. 8.1).

		Зовнішнє середовище	
		Можливості (O)	Загрози (T)
Внутрішнє середовище	Сильні сторони (S)	1.	1.
		2.	2.
	Слабкі сторони (W)	3.	3.
		1.	
	2.		
	3.		

Рисунок 8.1 – Матриця SWOT

На перетинах окремих складових груп факторів формуються поля, для яких характерні певні сполучення, що їх треба враховувати надалі під час розроблення стратегій певного типу: поле SO – передбачає розробку стратегій підтримки та розвитку сильних сторін підприємства щодо реалізації можливостей зовнішнього середовища; поле ST – орієнтує стратегію на боротьбу із загрозами за допомогою використання внутрішніх резервів; поле WO – спрямовує дії підприємства на використання можливостей для подолання слабких сторін його внутрішнього потенціалу; поле WT – передбачає розробку такої стратегії, яка б дала змогу підприємству не тільки зміцнити свій потенціал, а й відвернути можливі загрози у зовнішньому середовищі. З огляду на це існує нагальна потреба

розробки стратегій як подолання загроз, так і усунення слабкості підприємства, що завжди є важким завданням.

SWOT-аналіз порівняно з іншими методами має як переваги, так і недоліки. Основною його перевагою є простота і можливість витратити невеликі кошти на його проведення, а також гнучкість і наявність безлічі варіантів. Також це систематизація знань про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на процес стратегічного планування; можливість визначити конкурентні переваги підприємства та сформулювати стратегічні пріоритети, періодично проводити діагностику ринку та ресурсів підприємства. Недоліками SWOT-аналізу, які потрібно враховувати, є: неможливість врахування всіх сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз; суб'єктивність вибору та ранжування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища; погана адаптація до середовища, що постійно змінюється.

Отже, проведення SWOT-аналізу має важливе значення для здійснення стратегічного планування, оскільки його методика – ефективний, доступний, дешевий засіб оцінення стану проблемної та управлінської ситуації в установі. Він дозволяє систематизувати проблемні ситуації; краще розуміти структуру ресурсів, на які потрібно опиратися в удосконаленні діяльності та розвитку компанії на перспективу; відстежувати загальний стан зовнішнього бізнес-середовища; виділяти і використовувати нові потенційні можливості швидше, ніж конкуренти; вибирати оптимальну дорогу розвитку і уникати небезпек; приймати зважені рішення, що стосуються розвитку бізнесу.

8.2 Завдання для самостійного виконання

Проведіть SWOT-аналіз згідно з наступним алгоритмом:

1. Вибрати підприємство як об'єкт аналізу.
2. Охарактеризувати сильні та слабкі сторони підприємства, можливості і загрози розвитку.
3. Побудувати матрицю SWOT-аналізу та запропонувати стратегічні дії, які можуть бути використані під час розроблення стратегії розвитку підприємства.
4. Зробіть загальний висновок про те, які типи стратегій мають бути закладені із загальною стратегією розвитку підприємства.

8.3 Запитання для самоконтролю:

1. Поняття середовища підприємства.
2. Характеристика факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на діяльність підприємства.
3. Характеристика можливостей і загроз розвитку підприємства.
4. Призначення SWOT-аналізу, його переваги та недоліки.

Тема 9 Розробка бізнес-плану підприємства

Мета: розвинути практичні навички студентів з подання інформації стосовно бізнес-плану підприємства у вигляді презентації за допомогою Microsoft PowerPoint.

9.1 Теоретична частина

Бізнес-план – це документ, в якому чітко і коротко викладено основні аспекти та фінансові обґрунтування діяльності підприємства. Бізнес-план має відображати концепцію бізнесу.

Бізнес-план виступає програмою розвитку підприємства, а тому є одним із засобів управління бізнесом і використовується для того, щоб залучити кошти потенційних інвесторів та партнерів.

Ефективний бізнес-план має відображати всі сильні сторони підприємства, а також пропонувати шляхи вирішення тих проблем і складнощів, які можуть з'явитися.

Загальний зміст бізнес-плану може містити такі складові частини:

Титульна сторінка

На титульному аркуші розміщується назва підприємства, його логотип, реквізити та контактна інформація.

Зміст

Ця частина бізнес-плану має бути складена так, щоб допомогти розібратися в плані і знайти конкретні розділи та пункти. Однак у змісті потрібно уникати надмірної деталізації.

Резюме

Резюме є найважливішою частиною бізнес-плану, завдяки якому складається перше враження про бізнес-ідею. Цей розділ доцільно складати після написання всіх інших розділів. Резюме має містити таку інформацію:

- опис підприємства;
- проблема і шляхи вирішення;
- ринок;
- опис технології;
- бізнес-модель;
- фінанси;
- керівна команда.

Опис підприємства

У цьому розділі наводиться короткий опис бізнесу, галузі в цілому, її масштаб та загальна характеристика. Вказуються мета, цілі та стратегія бізнесу. Надається характеристика основних видів продукції або послуг, ринків збуту і конкретних сфер використання. Також у цьому розділі доцільно відобразити сучасне положення підприємства.

Проблема і шляхи її вирішення (огляд технології та актуальність розробки)

Це один з найбільш важливих розділів, особливо для підприємств, технології яких знаходяться на ранній стадії розробки. Інвестори шукають бізнес, оснований на нових технологіях, які є власністю компаній і які потенційно могли б революціонізувати існуючі процедури та процеси.

Технічну концепцію доцільно пояснювати, використовуючи графічний матеріал. В цьому розділі необхідно продемонструвати переваги бізнес-пропозиції. Для цього доцільно розглянути сучасні проблеми в задоволенні потреб споживачів та шляхи їх вирішення. Також необхідно зазначити, на якій стадії знаходиться розробка, готовий зразок), навести приклади використання.

Продукція або послуги

В цьому розділі необхідно описати, яка продукція або послуги пропонуються споживачам. Які потреби задовольнить запропонована продукція або послуга, особливо порівняно з продукцією конкурентів. Також необхідно вказати основні етапи процесу виготовлення продукції або послуги.

Доцільно зазначити унікальні переваги продукції, які задовольняють бажання і потреби споживачів, що на цей момент не можуть зробити аналогічні товари або послуги конкурентів.

Також в цьому розділі необхідно визначити цінність продукції або послуги та обґрунтувати попит за такими напрямками:

- яка продукція або послуга пропонується споживачам;
- які потреби задовольнить продукція або послуга;
- на якому етапі знаходиться розробка продукції або послуги (наявність патентів, сертифікатів, досвід виробництва та реалізації);
- сфери застосування продукції або послуги;
- унікальність торгової пропозиції з точки зору споживача (унікальні характеристики продукції або послуги).

Також доцільно розробити матрицю SWOT-аналізу та обґрунтувати вибір стратегії бізнесу.

Ринок та конкуренція

Метою написання цього розділу є визначення можливостей реалізації продукції або послуги та доведення їх до кінцевого споживача. Для цього потрібно вивчити ринок збуту і виявити споживачів та спрогнозувати попит на товари або послуги.

Потрібно проаналізувати сегмент ринку, на якому планується реалізовувати продукцію або послугу.

В цьому розділі мають бути описані конкуренти та їх продукція або послуги. Доцільно вказати конкурентні переваги підприємства, що забезпечать бізнес-ідеї успішну конкуренцію.

Маркетингова стратегія та політика ціноутворення

Потрібно пояснити, яким чином продукція або послуга будуть продаватися. Також необхідно розглянути потенційних споживачів і як вони дізнаються про продукцію або послугу підприємства (реклама, спеціальні заходи з просування тощо), охарактеризувати канали збуту, які будуть використовуватися.

Цей розділ містить такі складові :

- маркетингова стратегія (сегмент ринку, цільова частка ринку);
- товарна політика (ширина і глибина асортименту);
- дистрибуційна політика (форми і шляхи збуту, сервісні послуги);
- комунікаційна політика (просування, реклама, зв'язки з громадськістю);
- політика ціноутворення;
- потенційні споживачі;
- ефективність продажів.

Бізнес-модель

Розділ містить опис стратегії розвитку та обґрунтування, чому обрана стратегія має забезпечити максимальну ефективність. Подається план виробництва (виробничий процес, потужності, обладнання тощо).

В цьому розділі доцільно розглянути модель доходів, модель ціноутворення, середній розмір покупки та модель продажів і розповсюдження продукту.

Фінанси

У цьому розділі необхідно охарактеризувати фінансовий стан підприємства та розробити фінансові прогнози на п'ятирічний період або до наступного циклу фінансування.

Опис інтелектуальної власності

Необхідно коротко описати інтелектуальну власність підприємства, наявність патентів і план розвитку патентного портфеля.

Команда

Цей розділ містить основні дані виконавців та їх обов'язки.

9.2 Завдання для самостійного виконання

Розробити бізнес-план та подати його у вигляді презентації за допомогою програмного пакета Microsoft PowerPoint. Презентація має містити такі пункти бізнес-плану:

1. Резюме бізнес-плану.
2. Опис підприємства.
3. Проблема і шляхи її вирішення (огляд технології та актуальність розробки).
4. Продукція або послуги.
5. Ринок та конкуренція.
7. Маркетингова стратегія та політика ціноутворення.

8. Бізнес-модель.
9. Фінанси.
10. Опис інтелектуальної власності.
11. Команда.
12. Висновки .

Використовуйте кілька слайдів для кожного пункту.

9.3 Запитання для самоконтролю

1. Дайте означення понять «бізнес-планування» та «бізнес-план».
2. У чому полягають мета розробки бізнес-плану підприємства, його цілі та завдання?
3. Якими є джерела інформації для розробки бізнес-плану підприємства?
4. Охарактеризуйте основні етапи розробки бізнес-плану як документа.
5. Структура бізнес-плану й послідовність його розроблення.
6. Аналіз галузевих факторів як складова зовнішнього аналізу, його завдання.
7. Аналіз конкурентоспроможності підприємства, методи оцінення конкурентоспроможності підприємства.
8. Доцільність проведення зовнішнього та внутрішнього аналізу у процедурі розробки бізнес-плану підприємства.
9. Методика та показники оцінення рівня конкуренції на ринку.
10. Методика проведення сегментації ринку.
11. Методика прогнозування обсягів реалізації продукції (надання послуг).
12. Яку інформацію потрібно навести про товарну та асортиментну політику підприємства?
13. Наведіть приклади цінових стратегій та охарактеризуйте методи встановлення ціни.
14. Яка інформація має відобразитись у розділі «Маркетингова стратегія та політика ціноутворення»?
15. Процес планування та формування бізнес-моделі.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Амортизація (Amortization) – це поступове перенесення вартості основних засобів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення.

Баланс підприємства (Balance) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Бізнес (Business) – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону і спрямована на отримання прибутку.

Бізнес-план (Business plan) – це документ, який містить систему пов'язаних в часі та просторі та узгоджених з метою і ресурсами заходів та дій, спрямованих на отримання прибутку внаслідок реалізації підприємницького проекту.

Бізнес-планування (Business Planning) – це систематизований розрахунок показників господарсько-фінансової діяльності на оперативний (поточний) плановий період та вибір оптимальних відповідей до критеріїв оптимальності (максимізація: товарообороту, максимізація прибутку; ефективності використання ресурсного потенціалу; мінімізація витрат).

Виробничий персонал (Production personnel) – працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних і допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводууправління, працівники охорони).

Виробничі запаси (Production stocks) – матеріальні ресурси, які необхідні для забезпечення процесу виробництва сировиною та матеріалами.

Витрати майбутніх періодів (Costs of future periods) – нематеріальні елементи оборотних фондів, що враховують витрати на підготовку та освоєння нової продукції, які здійснюються в поточному році, але на собівартість продукції будуть віднесені в наступному році.

Відновна вартість основних фондів (Recoverable value of fixed assets) – це розрахункові витрати на відтворення в сучасних умовах їхньої точної копії з використанням аналогічних матеріалів та збереженням всіх експлуатаційних параметрів.

Відрядна форма оплата праці (Form of remuneration) передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за певний період часу.

Власний капітал (Equity capital) – залучені підприємством на засадах, визначених законодавством, і накопичені в процесі господарської діяльності фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно (основні засоби, оборотні засоби, цінні папери та інше майно), яке є власністю підприємства або закріплене за ним на праві повного господарського відання.

Додаткова заробітна плата (Additional salary) – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці.

Дохід (Revenue) – виручка підприємства від реалізації продукції, послуг та виконання робіт без урахування податку на додану вартість та акцизного збору.

Ефективність діяльності підприємства (Efficiency of activity) – це категорія, яка виражає відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності та інтересам власників. Поняття «ефективність» передбачає порівняння отриманих результатів діяльності з величиною витрачених ресурсів.

Ефективний фонд часу (Efficient fund of time) – максимально можливий при заданому режимі змінності з урахуванням зупинок на ремонт і переналадження обладнання.

Загальні витрати виробництва (Total production costs) – витрати на весь обсяг продукції за певний період, їх величина залежить від тривалості періоду та кількості виготовленої продукції.

Заохочувальні та компенсаційні виплати (Incentive and Compensation Payments) – винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які здійснюються понад установлені зазначеними актами норми.

Заробітна плата (Salary) – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Змінні витрати (Variable costs) – витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції.

Інвестиції (Investments) – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Календарний фонд часу (Calendar time fund) – максимально можливий час роботи обладнання, що визначається кількістю робочих днів у плановому році, помножених на 24 год.

Кваліфікація (Qualification) – сукупність спеціальних знань і навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зумовленої складності.

Керівники (Leaders) – працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та його структурних підрозділах.

Коефіцієнт вибуття основних засобів (Fixed assets retirement factor) – показує, яка частина основних засобів вибула за звітний період, та розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що вибули за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на початок звітного періоду.

Коефіцієнт зносу основних засобів (Factor for depreciation of fixed assets) – характеризує стан та ступінь зносу основних засобів і розраховується як відношення суми зносу основних засобів до їхньої первісної вартості.

Коефіцієнт оновлення основних засобів (Fixed asset refresh rate) – показує, яку частину від наявних на кінець звітнього періоду становлять нові основні засоби, і розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що надійшли за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на кінець звітнього періоду.

Мінімальний (страховий) запас (Minimum (insurance) margin) – запас, який створюється на випадок непередбачених відхилень у постачанні і забезпечує безупинну роботу підприємства.

Модернізація діючого виробничого обладнання (Modernization of active production equipment) – його удосконалення з метою запобігання техніко-економічному старінню та підвищенню техніко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог виробництва.

Моральний знос основних фондів (Moral depreciation of fixed assets) виражається в знеціненні їх вартості до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Незавершене виробництво (Unfinished production) – предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки.

Непрямі витрати (Indirect costs) – витрати, величина яких не може бути прямо обчислена на одиницю продукції, бо вони пов'язані не з виготовленням окремого виробу, а з процесом виробництва загалом.

Номінальна заробітна плата (Nominal salary) – сума коштів, отримана працівником за свою працю.

Норма виробітку (Норма виробітку) – кількість продукції, що має бути виготовлена одним працівником (бригадою) за одиницю часу.

Норма запасу оборотних коштів (Working capital reserve) – мінімально необхідна кількість днів, на яку потрібно визначити запас матеріалів для нормального функціонування підприємства.

Норма обслуговування (Norm of service) – встановлена норма кількості одиниць устаткування (робочих місць, квадратних метрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою протягом зміни.

Норма часу (Norm of time) – тривалість робочого часу, необхідного для виготовлення одиниці продукції або виконання певного обсягу робіт.

Норма чисельності (Norm of Number) – необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу.

Норматив оборотних коштів (Working capital standard) – їх мінімальний плановий розмір, необхідний для нормального функціонування підприємства.

Нормативна трудомісткість (Normative complexity) – сума витрат робочого часу окремого робітника чи бригади на виготовлення одиниці продукції або виконання комплексу.

Оборотні фонди (Revolving funds) – частина виробничих фондів, елементи яких у процесі праці витрачаються в кожному виробничому циклі, змінюють свою натурально-предметну форму і переносять усю свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Оборотність оборотних коштів (Turnover of working capital) – тривалість повного кругообігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини, матеріалів тощо) до виходу та реалізації готової продукції.

Основна заробітна плата (Basic salary) – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норм часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

Основні засоби (Fixed assets) – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр, що призначаються підприємством для використання у господарській діяльності, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Основні фонди (Fixed assets) – засоби праці, які використовуються в процесі виробництва тривалий час (впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення в експлуатацію), зберігаючи при цьому свою натурально-предметну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлену продукцію поступово із використанням у вигляді амортизаційних відрахувань.

Первісна вартість основних фондів (Initial cost of fixed assets) відображає суму витрат підприємства на їх створення та введення в дію (вартість придбання обладнання, транспортні витрати, пов'язані з його доставкою та вартість монтажних робіт на місці експлуатації).

Підготовчий запас (Preparatory reserve) – запас, який пов'язаний з необхідністю приймання, розвантаження, сортування і складування виробничих запасів.

Підприємництво (Business) – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємство (Enterprise) – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством.

Погодинна форма оплати праці (Hourly wage form) – оплата праці залежно від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації.

Постійні витрати (Continuous costs) – витрати, загальна сума яких не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах.

Поточний запас (Current stock) – основний вид запасу, необхідний для безперебійної роботи підприємства між двома суміжними поставками, визначається в натуральних одиницях.

Прибуток (Profit) – це частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства.

Професія (Profession) – вид трудової діяльності, що потребує певної підготовки.

Прямі витрати (Direct costs) – витрати, безпосередньо пов'язані з виготовленням певного виду продукції; можуть бути обчислені на одиницю цієї продукції прямо.

Реалізована продукція (Realized products) – товарна продукція, яку фактично відвантажено й оплачено споживачем продукції підприємства за певний (плановий) період.

Реальна заробітна плата (Real salary) – кількість товарів і послуг, які працівник може придбати за зароблену суму грошей.

Рентабельність (Profitability) – узагальнювальний показник економічної ефективності виробництва, що характеризує співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності і затратами на виробництво продукції, тобто показує доходність, прибутковість.

Рентабельність виробництва (Profitability of production) – показник, що характеризує ефективність використання виробничих фондів і визначається як відношення балансового прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів і нормованих оборотних коштів.

Рентабельність капіталу (майна) (Profitability of capital) – показник, що характеризує ефективність використання капіталу (майна) і обчислюється як відношення балансового прибутку до вартості капіталу (майна) підприємства.

Рентабельність продукції (Profitability of product) – показник ефективності виробництва. Його визначають зіставленням прибутку з витратами і ресурсами на виробництво продукції.

Робітники (Working) – особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами із надання виробничих послуг і переміщення вантажів.

Службовці (Employee) – працівники, які здійснюють підготовку та оформлення документації, господарське обслуговування, облік та контроль.

Собівартість продукції (Cost of production) – це сума грошових витрат підприємства на виробництво і збут одиниці продукції, виконання робіт та надання послуг.

Спеціалісти (Specialists) – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи.

Стратегія (Strategy) – генеральна комплексна програма дій, що визначає пріоритетні для підприємства проблеми, його місію, головні цілі та розподіл ресурсів для їх досягнення.

Тарифна система (Tariff system) – сукупність нормативів, які забезпечують можливість здійснювати диференціацію та регулювання заробітної платні різних груп і категорій працівників залежно від якісних характеристик їх праці.

Тарифна сітка (Tariff grid) – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів.

Тарифна ставка (Wage rate) – абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу, який виражений у вартісній формі.

Тарифно-кваліфікаційний довідник (Tariff-qualifying directory) – збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким повинні відповідати працівники певної професії та кваліфікації.

Технологічний запас (Technological stock) – запас, який створюється у випадках, коли вид сировини має потребу в попередній обробці (наприклад, на підсушування сировини, підігрівання тощо).

Транспортний запас (Transport stock) – запас, який створюється у випадку перевищення термінів вантажообігу порівняно з термінами документообігу на підприємствах, віддалених від постачальників на значні відстані.

Трудові ресурси (персонал) підприємства (Personnel) – це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку і (або) мають практичний досвід та навички роботи й вкладають їх в проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Трудомісткість продукції (Complexity of products) – сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на певному підприємстві.

Фізичний знос основних фондів (Physical wear and tear of fixed assets) виражається у втраті основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.

Фінансовий результат (Financial result) – це приріст (чи зменшення) вартості власного капіталу підприємства, що утворюється в процесі його підприємницької діяльності за звітний період.

Фінансовий стан підприємства (Financial condition) – це сукупність економічних параметрів, які відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства.

Фонд оплати праці (Payroll Fund) – загальна сума витрат на оплату праці працівників підприємства і виплат соціального характеру.

Чистий прибуток (Net profit) – це прибуток, що надходить в розпорядження підприємства після сплати податку на прибуток та інших обов'язкових платежів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96% 2D%E2%F0>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
3. Податковий кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
4. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000099.html.
5. Бізнес-планування : тести, метод. вказівки та завдання для семінар., практич. занять, самоств. та індивід. роботи студентів галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво», напряму підгот. 6.030504 «Економіка підприємства» спец. 7.03050401, 8.03050401 «Економіка підприємства» всіх форм навчання (з використанням програм. забезп.) / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; [уклад.: Васильців Т. Г., Лупак Р. Л.]. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. – 107 с.
6. Грабовецький Б. Є. Економіка підприємства : навч. посібник / Б. Є. Грабовецький, Т. М. Пілявоз. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 249 с.
7. Грищенко І. М. Підприємницький бізнес : підруч. для студентів ВНЗ / Грищенко І. М. – К. : Грамота, 2016. – 519 с.
8. Економіка і фінанси підприємства : [підручник] / Л. П. Кушнір, Х. І. Цвайг, Н. Я. Михаліцька, А. В. Гримак. – Львів : ЛДУВС, 2014. . – 698 с.
9. Економіка підприємства : навчальний посібник / [О. М. Зборовська, С. В. Дубінський, К. І. Новікова та ін.]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 228 с.
10. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2012. – 864 с.
11. Економіка підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Д. К. Семенда, О. Л. Бурляй, М. А. Коротєєв, О. В. Семенда. – Умань : Сочінський, 2014. – 476 с.
12. Економіка підприємства : навчальний посібник (практикум) / С. М. Рогач, Н. М. Суліма, Л. М. Степасюк [та ін.] ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ : ЦП «Компринт», 2016. – 488 с.
13. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / І. М. Посохов, В. Г. Дюжев, С. В. Сусліков, К. О. Тимофєєва. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – 380 с.

14. Козик В.В. Економіка підприємствам : навчальний посібник / [В. В. Козик, О. Я. Загорецька, О. Ю. Ємельянов та ін.]. – Львів : «Простір-М», 2017. – 406 с.
15. Економіка підприємства: навчальний практикум : [навч. посіб.] / О. І. Піжук, Г. С. Мельничук, І. В. Мичинська, В. В. Ткаченко. – Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2016. – 337 с.
16. Карпенко Ю. В. Економіка підприємства : практикум : навч. посіб. / Ю. В. Карпенко, В. В. Бенях. – Полтава : ПУЕТ, 2017. – 412 с.
17. Козловський В. О. Підприємництво. Практикум. – Вінниця, 2014. – 351 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua/file/1/5ab967cf5ab7446755ae406392b7ef2b.pdf>
18. Методичні вказівки та завдання до проведення самостійної роботи з дисципліни «Економіка і організація виробництва» для студентів всіх спеціальностей. Ч. 1 / Уклад. Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан, Т. К. Мещерякова. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 47 с.
19. Методичні вказівки та завдання до проведення самостійної роботи з дисципліни «Економіка і організація виробництва» для студентів всіх спеціальностей. Ч. 2 / Уклад. Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан, Т. К. Мещерякова. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 54 с.
20. Методичні вказівки та завдання до проведення самостійної роботи з дисципліни «Економіка і організація виробництва» для студентів всіх спеціальностей. Ч.3 / Уклад. Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз, М. В. Бальзан, Т. К. Мещерякова. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 51 с.
21. Станкевич Ю. Ю. Підприємництво і бізнес-культура : навч.-метод. посіб. для студ. напряму підгот. (спец.) «Економіка та підприємництво» рівня вищ. освіти «бакалавр» ВНЗ / Станкевич Ю. Ю. – Херсон : Гельветика, 2014. – 115 с.
22. Підприємницька діяльність та економіка підприємства [Текст] : навч. посіб. / С. Б. Довбня, Т. Б. Ігнашкіна, А. Б. Педько [та ін.]. – Дніпро : Ліра, 2016. – 440 с.
23. Глущенко Л. Д. Практикум з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» для студентів спеціальності 7.06030101 «Менеджмент організацій та адміністрування». Частина 1 : практикум / Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Бальзан М. В. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 64 с.
24. Глущенко Л. Д. Практикум з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» для студентів спеціальності 7.06030101 «Менеджмент організацій та адміністрування». Частина 2 : практикум / Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Бальзан М. В. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 57 с.
25. Управління бізнес-процесами підприємства : наук.-метод. посіб. для здобувачів ступеня вищ. освіти магістра спец. «Менеджмент» / [Д. Т. Бікулов, О. О. Головань, Н. М. Коваленко та ін.]; за ред. Д. Т. Бікулова. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2017. – 440 с.

Начальне видання

**Глущенко Лариса Дмитрівна
Пілявоз Тетяна Миколаївна
Бальзан Марина Володимирівна**

**ПРАКТИКУМ
з дисципліни «Економіка і бізнес»
для студентів технічних спеціальностей**

Практикум

Рукопис оформлено Т. Пілявоз

Редактор Т. Старічек

Оригінал-макет виготовлено О. Ткачуком

Підписано до друку 09.11.2018 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 3.
Наклад 50 (1-й запуск 1–20) пр. Зам. № 2018-208.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua;
E-mail: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.